

CSIKI LÁSZLÓ

Két út

HANGJÁTÉK

(A játék Jókai Mór kései írásaira épül. Ő maga szereplőként két hangon beszél: egyiken az 1848-as forradalom alakjait mutatja be, miközben menekülőben, 1849 augusztus 9-én, majd 11-én a másik hangján emlékezik rájuk. A harmadik hang – a jelenkori Beszélő – többnyire ugyancsak Jókait idézi.

Egyéb szereplők is megszólalnak, egyetlen hangjukon.

A történet folyamán, 1848 március 15-én és 1849 augusztus 9-én, egyaránt zuhog az eső, és némileg valószínűtlenné teszi, „elmossa” a hangokat.)

JÓKAI II *(idősebb hang)*: A kinek a régi emberek közül még van valami elmondani valója, siessen vele, a míg a nap süti az arcát. Én is e régi emberek közül való vagyok.

BESZÉLŐ: Ez Jókai Mór egyik hangja. A túlélőé. Több hangja is van, több időből. Jókai most, fiatalon, Arad felé kocsikázik, Nyáry Pál társaságában. De lehet, hogy Nagyvárad felé megy. Menekül. Keres valamit. Vagy emlékezik. Egyre megy.

JÓKAI I.: Korán reggel volt: borús, esős idő.

BESZÉLŐ: Most délre jár. Esik az eső.

JÓKAI I.: Petőfi az elmúlt éjjel megírta költeményét: „Talpra magyar, hí a haza!” Én pedig a pesti tizenkét pontját a fiatal Magyarországnak: „mit kíván a magyar nemzet?” a nép által megérthető magyarázattal alakítottam át. A tizenkét pont összeállítása Irinyi József műve volt, ki azt a Pesti Kör elé terjeszté.

BESZÉLŐ: Ez a másik Jókai. A '48-as. A fiatal. Éppen öregedőben.

JÓKAI II.: 1849-ik augusztus 8-án titkos értekezletet tartottak a számra igen meggyérült országgyűlés tagjai Aradon.

NYÁRY: Ne gyötörd magad, Móric. Okosabbak leszünk, ha ott leszünk.

BESZÉLŐ: Ez Nyáry Pál, alispán. Ő nem annyira fiatal.

JÓKAI II.: A kormány azzal a hírral lepte meg a képviselői testületet, hogy többé biztosításukról gondoskodni nem tud, mert a szőregi veszített csata után Arad fedetlenül áll. Kossuth maga bevonult a várba azzal a határozattal, hogy ott bezárja magát s védi annak erődjeit, a míg a seregek a harcot tovább folytatják. Görgeiről semmi bizonyosat nem lehet hallani.

KOCSIS: Róla soha, semmit.

NYÁRY: Kegyelmedet nem a véleményéért fogadtuk fel, hanem a szekeréért.

- KOCSIS: Megtenné nekem a Nyári, de még inkább a Jókai úr, hogy ne mind rúgdossa az ülésdeszkát, idegességében? Sebesebben úgyse mehetek.
- JÓKAI II.: A város tele volt menekültekkel; minden osztályból levő kompromittáltak itt gyülekeztek össze... Duscheknek parancs adatott, hogy a pénznyomdát és államkincstárt szállítsa a várba; ahhoz kétszáz szekér kellett, és szekér nem volt kapható többé. Menekülők lefoglalták valamennyit.
- KOCSIS: Hó, te, Rózszi, Eszti! Fel a gubát, köpenyt, tekintetes urak, mert elázunk. Nem póstakocsi ez!
- BESZÉLŐ: Választhattak ám a reménnyel menekülők: az esőben vagy saját verejtékükben fürdenek-e? Fülledten lüktető volt az az augusztus 9-iki nap, akár a lázas emlék.
- JÓKAI I.: Márczius 15-ike volt 1848. Tizedik évfordulója annak a nagy katasztrófának, melylyel a korszellem óriás keze a régi Budapestet a föld színéről eltörölte a jeges árvízzel, hogy helyet csináljon az újan emelkedő dicső főváros számára.
- BESZÉLŐ: Víz, eső. A tenger vidéki visszhangja talán... „Feltámadott a tenger...”
- JÓKAI I.: Könnyű más városnak forradalmat csinálni, tudja, hogy mit tegyen. Legelőször is elkergeti a kormányát, körülveszi a parlamentet; de hol vegyünk mi kormányt, mikor a kancellárunk Bécsben van, a parlamentünk pedig Pozsonyban?
- BESZÉLŐ: Másfél évre rá a szabad magyar kormány nem volt fellelhető saját országában
- KOCSIS: Álom s esős idő....
- JÓKAI II.: A simándi úton szekér szekeret ért; ha egy-egy gyorsabb futtában elkerülte a többit: a bennülők – nem akartak egymásra ismerni. Sok arcz ki volt véve rendes alakjából; szakállak leborotválva, bajuszok rövidre nyírva; ruhákról sok zsinór letépve. Engem Nyáry vitt szekéren; ugyan az, ki nekem e balsorsot már két hó előtt mosolyogva jövendőlé meg; kinek feje legmagasabban állt arra nézve, hogy legelőbb érje a csapás...
(Az út mellett, a kukoricásban két honvéd beszélget.)
- I. HONVÉD: Nagyon zsenge még az a törökbúza, pajtás. Elcsapja a hasad.
- II. HONVÉD: Adj mást, ha tudsz. Te mit művelsz?
- I. HONVÉD: Imádkozom. Felejtelek közben.
- II. HONVÉD: Hazudsz. Eszel, attól mozog a szájad.
- I. HONVÉD: Igével él az ember...
- II. HONVÉD: Te gazember! (Dulakodás zaja, libegés hallatszik.)
- JÓKAI I. (a maga gondolatait folytatja): Minő felvonulása a szellemeknek! Mintha Csaba vezér „hadak útját” látnám az éjjeli égen megrémledezni! Márczius 15-ikének minden hulló csillagait Petőfi homloka gyűjté maga körül egy csillagkoszorúba... És azután láttam egy nemzetet, melynek egész

egy emberöltő ivadéka nem tanult fegyverrel bánni, melyről azt énekelte költő és történetíró, hogy el van már puhulva, mint egy óriást felkelni fektéből s pusztá kézzel megívni kilencz oldalról rátámadó fegyveres ellenség légióival s diadalmaskodni valamennyin.

BESZÉLŐ: Várad és Arad közt a sárban egymást kerülgették a batárok, parasztszekerek. A felázott mezőn éretlen dinnyét faltak az éhes honvédek, a héjak feltört koponyaként heverték szerteszét. Nyers krumplit majszolt az egyik, éhenhalt társa teteme mellett. Civil ruháért kuncsorogtak a tanyákon a szökevények. A polgárok elrejtették az utolsó kenyereket, hogy legyen mit előadni az orosz seregnek, nehogy bosszúból elpusztítsák a várost.

JÓKAI II.: A Váradról menekülők siettek tehát Aradra, az Aradról jövők Várad felé, s így találkozott szembe a két menekülő csapat Simándon. *(Odaszól valakinek.)* Hová?

FÉRFI: Hová? Merre?

JÓKAI II.: Ti merre?

FÉRFI: Mi Aradra. És ti?

JÓKAI II.: Mi Váradra.

FÉRFI: Vissza, vissza! Váradon ezóta ott már Paskevics.

JÓKAI II.: Arad alatt Haynau. Te ki vagy?

FÉRFI: Azt kérdezd, ki voltam.

JÓKAI II.: Kérdezem.

(Harsány, már-már örült kacaj a válasz. Távolodik.)

BESZÉLŐ: Voltak, akik azon a napon háromszor is találkoztak az oda-vissza útban. Nem akarták felismerni egymást. Ült ki-ki a maga gubájába burkolózva a szekeren. Mélázott, emlékezett közben az utazó az esőben.

JÓKAI I.: Képzелjen valaki ilyen látványt! Ingyenes előadás, Bánkbán, szabadságtól idvezült, örömtől ittas nép, a színház minden zuga tömve; szép hölgyek és kufárnők, elegáns úrfiak és mesterlegények összekeveredve, és valamennyien oly sárosak, mint a kik egész nap barrikádokat ostromoltak.

KOCSIS: Béragadunk az agyagba, jó urak.

NYÁRY *(keserűen élcelődik)*: Szobornak még jó leszünk.

KOCSIS: Majd egyszer, ha megint embert öntenek az ágyúból.

JÓKAI I.: A nép Táncsicsot akarta, s addig nem mozdult a helyéről, míg azt meg nem kapja; a zaj egyre növekedett. A nép vezérei zavarban voltak, hogy mint szabaduljanak meg az ünnepélyes napnak e derültté lenni fenyegető befejezésétől. Hasztalan szónokolt Petőfi a zártzék tetejéről; hasztalan állt ki Irinyi a tudósok páholyának mellvédjére a népet harangirozni; elveszett még Vasváry szava is a zajban, pedig a legfelső kakasülőről kísérté meg a tengercsillapító szónoklatot.

KOCSIS: Baj lehet, ha már a markotányosnék is futnak. Hacsak nem emberek, asszonyruhában...

- NYÁRY: Asszonyok, asszonyok... Mióta nem ölelt kend egyet is?
- KOCSIS: Forradalomkor, tekintetes úr, olyan lelkesültek az asszonyszemélyek, könnyen kaphatók...
- NYÁRY (*méla gúnnnyal*): Nem veszünk ki eszerint.
- JÓKAI I.: Sokan már arra a gondolatra jöttek, hogy valakit fel kell öltöztetni Táncsicsnak s bemutatni helyette a színpadon, a mi nagy sérelem lett volna a nép jóhiszeműségén. Ekkor nekem egy mentő gondolatom támadt. Felmegyek a színpadra, s szólok a néphez a prosceniumból. S azzal térdig sárosan, mint más, vállamon a karbonári köpönyeggel, behorpadt czilinder kalapom mellett egy óriási veres tollal, oldalamon egy jurátus karddal...
- NYÁRY: Mit beszélsz magadban, ember? Verseket mondasz, vagy imádkozol?
- JÓKAI II.: A simándi úton egy fekete fedelű szekér haladt a többi között, két szürke ló volt eléje fogva. Nyáry messziről ráismert a lovakra. „Ez mind a kettő pegazus”, mondá tréfálkozva. Valóban, honunk két első írója, Bajza és Vörösmarty ült a szekéren. (A harmadik, Petőfi, már akkor a segesvári hantok alatt feküdt.) Költőink dicséretére mondhatom, hogy szakálluk, bajszuk nem volt levágva.
- KOCSIS: Nem mégis Kossuth kormányzó úr az, csurdé képpel? Meg az államkincstárral.
- BESZÉLŐ: Róla hallgass! Őt ne bántsd. Róla az idő ítél.
- KOCSIS: Nem elég ez az ítéletidő most?
- NYÁRY (*Kocsishoz*): Róza asszonyt ismerte-e? Aki Jókai úrnak kokárdát tűzött a mellire akkor este, a téatrumban...
- KOCSIS: Színészné...
- NYÁRY: S aztán!
- KOCSIS: Meghallja a Móric úr.
- NYÁRY: Az most semmit a maga hangján kívül.
- KOCSIS: Ösmertem, tekintetes úr, ösmertem. (*A lovakra csap.*) Gyí, Rózsi, Eszti!
- JÓKAI II.: Következzék ama hosszú sora a szellemalakoknak, a kik már csak a lélekidézés szavára vonulnak végig látó lelkem előtt: legelől Petőfi, utána Vasváry Pál, Irinyi József, Degré Alajos, Bozzay, Egresy Gábor, Vidacs János, Vajda János... (*A hang elúszik, elfődi az esősubogás. Aztán érdes szó hasít belé.*)
- I. NÉPFELKELŐ: Hova, merre, jó urak?
- II. NÉPFELKELŐ: Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?
- JÓKAI II.: Eressz, ember! A fővezér vár, Görgei.
- I. NÉPFELKELŐ: Jó, kövér lovak ezek...
- II. NÉPFELKELŐ: Ennivalók.
- JÓKAI II.: EngedjeteK. Két napja úton vagyunk már.
- III. NÉPFELKELŐ: Pestiek ám az urak! Szónokok vagy státusemberek.

JÓKAI II. Csak magyarok.

I. NÉPFELKELŐ: Boldogan futhatnak a többivel. Neki Erdélynek, s onnan át a törökhöz. De mi hova, merre, urak? Nekünk hol a hazánk?

III. NÉPFELKELŐ: Ott, ahol az urak kardja. Eldugva akkurát!

I. NÉPFELKELŐ: Színi kellék volt az, nem egyéb. Ugye, hogy szépen csillogott? Na, menjenek az urak. De a maguk lábán. Ebből a két lóból kikerül egy napi menázsi.

NYÁRY (*parancsolón*): Ülj fel rá inkább, mielőtt megennéd. Ha már fut, gyorsan fusson a gyáva.

I. NÉPFELKELŐ: S aztán hova?

NYÁRY: Merre vannak a muszkák?

II. NÉPFELKELŐ (*felkacag*): Azok még inni is adnak. Éjjel velük poharaznak a tiszt urak.

I. NÉPFELKELŐ (*kuncog*): Mi meg a legényeikkel.

KOCSIS: Tárgyalnak megint, lehet.

III. NÉPFELKELŐ: Holló a hollónak... Feketék ezek mind.

I. NÉPFELKELŐ: Fogtam egyszer egy herceget. Oroszban sok van ilyen. Azt mondta: nekünk ti nem kelletek, nem kell az országotok. Ha még most sem tudjátok, miért jöttünk ide, az rátok nézve szomorú dolog. Azt kérdezze meg az úr a fővezértől: akkor miért? Akkor most mi hova?

II. NÉPFELKELŐ: Ők tudják, mi viseljük.

KOCSIS: Ereszd a lovat! Az az enyém, nem a státusé.

III. NÉPFELKELŐ: Jóuram, most megütöm... a lovát. Gyí, te! Menjetek.

I. NÉPFELKELŐ: Ugyanoda juttok.

NYÁRY: Megköszönöm, testvér.

I. NÉPFELKELŐ (*lemondóan*): Jól van, úgy legyen: éljen a magyar szabadság.

JÓKAI I. (*tovább méléz az úton*): Nyáry Pál alakja, arcza igazi magyar typus volt, amaz erőteljes, emez kissé ragyás: nem volt ideálszép; de szeretetreméltó: láttam őt több ízben halálveszély előtt is mosolyogni. Hogy a legnagyobb kétségbeesés halálbacsalगतó napjaiban élve maradtam, azt is neki köszönhetem.

NYÁRY (*maga elé*): Bohók. Bátrak. Katonák. Csak azt nem tudják, hogy annak hull előbb a feje, aki a legmagasabbra merte felemelni.

KOCSIS: Tudnak ezek már mindent, tekintetes úr. Csak éhesek.

JÓKAI I.: Aztán ő is ott volt közöttünk márczius 15-ikén reggel, a mikor egy csoport fiatal ember azzal a képtelen követeléssel állt elő, hogy legyen egész Magyarország fiatal.

BESZÉLŐ: Jókai éppen most, ezen az úton, Arad s Várad között veszíti el az ifjúságát. Elmossa a nyárvégi eső.

JÓKAI I.: A márcziusi napoknak második hőse volt Vasváry Pál. Hatalmas ifjú férfialak, nyílt tekintetű, nemes vonásokkal büszkélkedő arczczal, nagy kék

szemekkel, sűrű gesztenyeszín hajfürtökkel. Bálványa volt a fiatalságnak, vezére, lelke a néptömegnek, mely tartalomdús csengő szózatára ment utána, a merre hívta, s megállt, a hol megállítá. Ő is kardot fogott, mikor a tollnak és szónak a sikere megszűnt. Csapatja élén esett el az erdélyi havasok közt. Társait is leölték.

BESZÉLŐ: Ki tudta még akkor, melyikhez kell nagyobb erő: a halálhoz, vagy a túléléshez?

KOCSIS: Váradnak-e most, vagy Aradnak, tekintetes urak? Éhesek már a lovak is.

JÓKAI II.: Megállj! Ez itt a Gózon. *(Nyárihoz.)* Ügyvéd volt ez, pesti úr, de közlegénynek állt. Mára azért már alezredes. *(Gózonhoz.)* Merre menjünk, testvér? Arad-e vagy Várad?

GÓZON: Te csak haza menjél már, Móric. Mondd meg az apámnak, hogy a fia elesett.

JÓKAI II.: Tréfálsz, fiskális!

GÓZON: Rongyos, éhes a sereg, de csatázni fog, ha parancsot kap rá. Csak azért, hogy elveszen az utolsó emberig. Ez lesz a fő eredménye Görgeinek.

NYÁRY: Ennyire szorítanak már?

GÓZON: Annyi csak, hogy a had fizetését merő százasokban küldték meg. A katonák úgy vagdossák el a bankót tíz felé. De a harminc és tizenöt krajcáros bankjegyeket a hivatalnokok fizetésére osztogatják. Azokra telik. Sok lett a kevés.

KOCSIS: Egyikkel se vehetni egy falat kenyeret. Se Váradon, se Aradon, tekintetes urak. Hát akkor merre mégis?

GÓZON: Apró csapatokra kellene feloszlani most, s gerillaháborút folytatni országszerte. De te, Móric, csak azt mondd meg az apámnak, hogy meg vagyok halva. Haza én már úgyse mehetek.

KOCSIS: Gyí, te Rózsi. Te menjél legalább.

JÓKAI I. *(tovább emlékezik)*: Társaink egyike nem tudta azt a napot bevárni. Czakó Zsigmond, fényes nagy tehetség, eredeti úttörő a szinműirodalom országában (...) nem bízott talán a jövőben, nemzetében, önmagában. Csengery Antal lakásán, vidám társalgás közepett, szájába vette egy pisztolynak a csövét s ezzel a halálcsókkal átküldte magát a túlvilágra.

BESZÉLŐ: Mert azért voltak előjelek...

JÓKAI I.: Szegény özvegy anyja ott Erdélyországban, összegyűjtött vagyonkájából sírkövet szándékozott dicső fiának készíteni; de mire az összeg egybegyűlt, bekövetkeztek a nemzeti felszabadulás napjai (...), a küzdelemhez honvéd kellett, annak fegyver és ruházat, ahhoz pénzre volt szükség...

JÓKAI II.: Czakó Zsigmond édes anyja is odatette az áldozatok közé a bibliai özvegyasszony fillérét: szeretett egyetlen fia sírkövének árát. S most csak az

őszi kökörösinek tudják, melyik hant alatt nyugszik a költő? Fejfáját fel-tüzelték azon a télen a táborozó hadcsapatok.

BESZÉLŐ: Helyben vagyunk. Összeér egymással a két idő, a harc kezdete és vége. Akár a keresztútnál. S még jó, ha a mieink, nem mások melegednek a fejfánk lángjainál.

NYÁRY: Alszol, Móric? Megérteném.

JÓKAI II.: Nem alszom, csak álmodom.

NYÁRY: Hallom. Czakót emlegeted. Előre gondolj inkább.

JÓKAI II. (*emlékezően*): A kik ama napfordító év cselekményeiben résztvettek, kevesen élnek már, s a kik még életben vannak, azok is mindennap leszámolnak az étellel, mielőtt álomra hajtanák a fejüket, mert nem tudhatják, hogy lesz-e még annak az álomnak fölébredése?

KOCSIS: Hát lehet, urak, hogy megérkeztünk. Még az is lehet, hogy ez Temesvár. Elég sok itt ahhoz a német meg a szerb. Még oláh is van.

NYÁRY: Azon tünődöm én is éppen, kik lehetnek a gyilkosaink? Ne adja Isten, hogy igazuk lenne. Hány nemzet van a világon, Móric? Mi magunk hány nemzetből vagyunk? Mert valamelyik elveszejt bennünk a másikat.

JÓKAI I. (*magában, halkán*): Petőfinek arcza és alakja nem volt az, a mit daliásnak nevezünk: arczkifejezése komor, rideg volt, termete szükvállú, járása nagy lépésű, mint a távgyaloglóké; hangja tompa, de mikor az ihlet átmelegítette, ez a mozdulatlan arcz ragyogott, ezek a csapott vállak földgömb-emelő Atlasz válláivá nőttek s midőn lelkesítő költeményeit szavalta, hangja az indulatoknak minden változatait zengte, sírta, mennydörögte.

JÓKAI II.: S ha lóra kaphatott, akkor egész daliává alakult át: úgy ült a lovon, mintha teljes életében azt tanulta volna. Bár sohase is vált volna meg a lovától a végzetes napokban.

KOCSIS: Bizony, a lovat, azt sose, tekintetes úr. A lovat ne.

BESZÉLŐ: Csúszkál, farol a batár, valahol Várad és Arad között a sárban, hull az eső, csurog a lemeztelenített férfiarcokon. Álarcként hordja mostantól ki-ki a maga orcáját. Szemmel láthatóan öregszenek. Egyre babonásabbak. Mert voltak előjelek...

JÓKAI I.: Még aznap meglátogattam Szalontán Arany Jánost. Azelőtt kevés idővel távozott el onnan Petőfi.

JÓKAI II.: Arany beszélte róla, hogy mikor utolsó este ott mulatott, egy szép ezüst veretes török pisztolyt mutatott neki, melyet Erdélyben kapott ajándékkul; nők és gyerekek is voltak a szobában, és sok ismerője Aranyinak; a pisztoly kézről kézre járt, mindenki megnézte azt, s el is csettenték, hogy lássák, milyen szépen szikrázik a kova; a pisztoly természetesen soha nem volt megtöltve, mint Petőfi mondá: ő csak ereklyéül tartogatta azt a bőrrönd fenekén; egyszer aztán ő is kézbe vette, s elcsattantá a lőportalan sárkányt és akkor elsült a pisztoly, két golyó furódott a falba, egy arasznyira Petőfi

fejétől. Abban az órában minden jelenlevő megkerülte tulajdon megásott sírját.

(*Közben visszaérnek a kukoricához.*)

II. HONVÉD (*elcsukló hangon énekel*): „Nagymajtényi síkon letörött a zászló...”

NYÁRY: Nem tudsz jobbat, ember? (*A honvéd tovább dalol: „Azon tollázkodik két fekete holló...”*) Társad is volt, amikor erre jártunk az elébb...

II. HONVÉD: Túl sokat imádkozott. Mert igével él az ember...

NYÁRY: Te is azt teszed. Imádkozol.

JÓKAI II. (*mormogva, motyogva tépelődik*): Nem tudom. Lehet, csak fiatal lelkek álma volt minden. Káprázva láttuk a népet, saját gondolatainktól mámorosan. Mondván: ha egyszer uralkodóvá válik a nép a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...

JÓKAI I.: De hát követtek minket! A min egy századon át hasztalan fáradozott annyi nagy szellem, a népszabadság nagy művén, ezt a lehetetlen, óriásnak való feladatot egy márcziusi napon megoldja egy csoport fiatal költő, újságíró és egyetemi tanuló, s arra az egy szóra, hogy „ezt kívánja a nemzet!” fel szabadul a nép, a föld és a szellem.

BESZÉLŐ: Mikor a magyar önmagának lett legrosszabb ellenségévé, adott neki az Isten egy jobb ellenséget.

JÓKAI I.: Erőnk tudatára ébredtünk. Kincs lett ránk nézve, a mit eddig lábbal tapostunk. A veszély szabadított meg.

BESZÉLŐ: De milyen áron? Szégyellem kellene magam, hogy életben maradtam. De nincs hozzá erőm.

JÓKAI II.: Önmaga kívánt lenni a nemzet. Önmagáé...

JÓKAI I.: De honnan vettük mi ehhez a bátorságot? A pórnak föld kellett, az iparosnak piac, a kereskedőnek szilárd pénz. Ki-ki tudta a szüksége nevét. Prózai, egyszerű neve volt mindennek. Csak mi, ifjak, neveztük szabadságnak...

JÓKAI II. (*mintegy kétségeit túlkiabálva magában*): Én láttam e napnak istenarcát s fényétől most is elvakul a szemem, ha visszatekintek rá. Láttam ezredévek bálványait egyszerre összeomlani, egyes embereket a tegnapi énjükkel ellenkezővé teremtmődni, láttam egy korszakot egy perc alatt megszületni, láttam egy szolganépet egy varázsszóra szabad nemzetté átalakulni. Láttam az Istent.

(*Görgei főhadiszállása elé érkeztek időközben.*)

I. ÓR (*kiált*) Megállj, paraszt!

KOCSIS: Urakkal vagyok.

BESZÉLŐ: Megérkeztünk?

JÓKAI II.: Biztonságban vagyunk-e végre?

NYÁRY (*az őrhöz*): Vezess a fővezérhez.

I. ÓR: Doktor van nála.

- II. ÓR: Meg hegedűs.
 NYÁRY: Súlyos a fejsebe, mint mondják?
 I. ÓR: Nem olyan ember az, uram. Állja a szenvedést.
 II. ÓR: Hahogynem, még élvezi...
 NYÁRY: No, akkor eressz.
 I. ÓR: Passzus kéne ahhoz, tekintetes úr.
 NYÁRY: Írjak-e magamnak?
 II. ÓR: Jóuram, nem igen kedvelik most itt azt, akinek kardja nincs. Ha meg karddal jön, de messziről, azt kérdezik: csak nem Görgeit elfogni küldte-e a kormány?
 JÓKAI II.: Már ott tartunk?
 I. ÓR: Fél a törvényes kormány a törvényes fővezértől...
 II. ÓR: Fél az már a saját árnyékától is.
 KOCSIS: Megforduljak, tekintetes úr?
(Távolról hegedűszó hallatszik.)
 NYÁRY *(dúdol)*: „Ég a kunyhó, ropog a nád...” No, akkor ide bemegyünk.
(A hegedűhang felerősödik.)
 BESZÉLŐ: Görgei, sebesült fején ekkor fehér pöttyös kék selyemkendőt viselt ezen az esti lakomán. A pétervári, cári udvar színeit. Három tisztje is sutogta már, hogy ez árulásának jele. A többi tiszt, ázott gubában lovagolt csapata előtt, más csapatok felmentésére készen. Mindegyre elkerülték egymást. A hadtestek egyesítése több időt vett igénybe, mint a csaták. Az összecsatlakozni vágyók pedig mindig megfogyatkozott csapatokat találtak, letarolt síkokon, hős tábornokokat és elcsigázott közlegényeket.
 NYÁRY: Görgei tábornok úr! Kérdéssel jöttem. Legyen őszinte irántam. Nem a kormány képviselőjében járok, nem vagyok én sem Szemere, sem Szontágh, sem Kossuth egyéb spionja. Nem akarom én kikutatni önt.
 JÓKAI II. *(maga elé)*: Majd megteszi azt a magasságos Isten.
 NYÁRY: De feleljen nekem: van-e még reménye? Lehet tenni még itt valamit?
 GÖRGEI: Reményem van, de az nem a magyar reszpublika fölállítása, nem is egy európai háború, hanem egy „becsületes békekötés”. Harczolok, de nem a győzelemért, hanem a békességért.
 BESZÉLŐ *(halkan)*: Hát mi egyébért folyt a harc, ha nem a békéért?!
 GÖRGEI: Ráérünk. Az orosz nem fog bennünket üldözni többé.
 BESZÉLŐ *(halkan)*: Ez történelmi mondás volt. Jókai is elismeri. De akkor már öreg. Császári, királyi bállokba jár. Hóhérokkal paroláz.
(Szól a hegedű: „Ég a kunyhó, ropog a nád...”)
 JÓKAI II.: Azt hallottam, hogy ön a zsolczai csata után egy pár pisztolyt kapott emlékül, melynek egyikére az volna felírva: „Görgei Arthurnak, midőn körülfogott seregeit csodás vitézséggel megmenté, emlékül, halálos ellensége, Pakevics”.

GÖRGEI: Kaptam ajándékba pisztolyokat. Versek nem. És a fegyvereket sem Paskevicstől... Túl sok mifelénk a költő, több a katonánál. Könnyebb kitalálni, mintsem véghezvinni.

JÓKAI I. (*magában*): A Petőfi pisztolya. A fátum!

BESZÉLŐ: Bejött akkor egy magas barna férfi, az orvos. Átkötötte Görgei fejébét. Az még mindig tört csontdarabokat is vetett ki. Halálos seb volt.

JÓKAI II.: Jobban járt volna Görgei, ha a halál akkor elvégzi rajta a dolgát.

BESZÉLŐ: És bejött, piros ingben Reményi Ede egy nyírettyüvel. Elhúzta azt, hogy „Ég a kunyhó, ropog a nád”. És a „Talpra magyar”-t is. Görgei fel sem szisszent, amíg letépték fejről a régi pólyát, és feltekerték rá a tisztát. Hallgatta csak a nótát. Aztán nyugovóra tértünk reggelig.

(*Jóideig hallatszik még Talpra magyar nóta.*)

JÓKAI I. (*félálomban emlékezve*): A kérdés csak az volt márczius 15-ikének reggelén, hogy mi történjék e tizenkét pontos petícióval. Apelláljunk a népre! Ez volt közös megegyezésünk. Vasváry Pál, kezében elefántcsont-fogantyús botjával oly hevesen hadonászott, hogy a pálczatór kirepült a botjából s az én falam szegletében állt meg a hegyével. „Jó ómen!” Előre a vassal! S e szóval kezdődött meg az örökké emlékezetes 1848-iki márczius 15-ike: a sajtószabadságnak, a népszabadságnak örökké emlékezetes napja.

JÓKAI II.: Akkor azt hittük, hogy most meg van nyerve minden s nekünk nem kell egyebet tennünk, mint örülnünk és ismét örülnünk, s közbe-közbe mindenkit keblünkre ölelnünk, mert hisz az egész világ jó barátunk.

KOCSIS: Móric úr! Ébredjen már! Mennek a katonák. Azt mondják, Görgei a fő zászlósúr mától. Diktátor vagy mifene. Átvonult Világos alá.

JÓKAI I. (*még álomittasan, de hagymázasan is*): A márcziusi napokban Petőfivel együtt én voltam az, a ki a népszabadságot kikiáltottam a szabad ég alatt. Az első szó kimondója fejével játszott; mert ha az egész nemzet nem visszhangoztatja azt, az a fej elveszett. Ki költé fel e visszhangot? Ki őrzé meg fejünket?

KOCSIS: Aláírtak neki három miniszterek. Csányi, Aulich meg a Vukovics. De Szemere nem. Nem állt be negyediknek.

JÓKAI II.: Esik-e még odaki?

KOCSIS: Mit mond kend, okos ember léte: kiket fognak ezek közül felakasztani? Meg hogy ki köti meg a kötelet? Lehet, hogy jól fizetnek érte. Lehet, megérné elvállalni...

JÓKAI II.: Gyerünk innen!

KOCSIS: Merre, méltóságos uram? Hova?

JÓKAI II.: El innen. Vissza. Vissza Pestre. Vissza márciusba.

KOCSIS: A kapun kívül várjon a méltóságos úr, mert igen sokan jönnek befelé. Nehogy elkeveredjen, mert még Törökországban találja magát a többivel.
(*Hallatszik az „Ég a kunyhó, ropog a nád...”*)

- GÓZON (*a kapuban, kocszörgés, kiabálás és hegedűszó közepette*): Hol van Görgői?
- JÓKAI II.: És te honnan...?
- GÓZON: Temesvár alól.
- JÓKAI II.: Vérzel.
- GÓZON: Dembinszky serege tökéletesen szétveretett. De még milyen tökéletesen! Mészáros és Vetter is menekül már.
- JÓKAI II.: Paskievics hol áll?
- GÓZON: Föltétlen megadás. Ez az utolsó válasza.
- JÓKAI II.: Van mellettem egy hely a batárban...
- GÓZON: Megmondtam, mit üzenek az apámnak: hogy meg vagyok halva.
- KOCSIS: Szálljon fel, Móric úr. Indulhatunk.
- JÓKAI II.: Gyulának menj. A feleségemhez. (*Szekérszörgés, kiabálás hallatszik jóideig.*) Neked van asszonyod, ember?
- KOCSIS: Köszönöm, hogy meg tetszett kérdezni az úrnak. Van nekem hova hazamennem. Kegyelmed pedig ne nézegesse olyan nagyon a pisztolyát, mert még elsül. Jobb lesz attól most megszabadulni. (*Az eső hangja hallatszik sokáig.*)
- JÓKAI II.: A férfiak, kik találkoztak egymással, álöltözetekben, elmásított arccsal, nem nevettek most egymásra, hanem sírva fakadtak, egymásra borultak, úgy váltak el. A képviselők, kik elhatározták ott maradni, ott ültek sorban a piaczon, a fal mellett, a boltok lépcsőin, búsan, szótlantul.
- JÓKAI I.: Egy csoport gyermek, ki belekap a sors gépezetébe, egy csapat poéta, ki politikát csinál, s aztán tízezrei a csataterén elesett hősöknek, koszorúzott alakok a bitófán... Nagy diadal, de még nagyobb feladat, ha egy nemzet saját magának visszaadatik.
- KOCSIS: Csak ez az örökös eső! A földek vetetlenek, azoknak nem árt. De eláztatja a papírokat. Igaz, annak a java része megvizült már a könnytől, miközben teleírták. Dugig levéllel az iszák, Móric úr. Címzett bőven van, de feladó már alig.
- JÓKAI I. (*magában*): Ne beszéljünk többé arról, hogy szép, ragyogó nap volt márczius 15-ike: ismerjük el, hogy „szükséges nap volt!” Húszszernyi néptömeg hullámzot Pest utcáin, a sajtó tetteleg felszabadított, a népvezetők sajátkezüleg nyomtatták ki a pesti 12 pontot: „mit kíván a magyar nemzet?” s Petőfi költeményét: „Talpra magyar, hi a haza!” s a városházára sereglő népsokaság Rottenbiller polgármester elnöklete alatt megválasztá a közbiztonságra felügyelő bizottságot; benne volt Nyáry Páltól Sükey Károlyig minden hirhedett név. A népnek tetszett a kezdet. „Éljen a forradalom!” Kaptunk nemzeti színű zászlókat (...), de mit tegyünk tovább?
- JÓKAI II.: A különbség csak az, hogy akkor ifjak voltunk, most pedig vének vagyunk. Nem csak mi, akiknek az akkori idők izgalma elrablá éjjel álma-

inkat, hogy nappal kétszeresen visszaadja; de vénült velünk együtt az egész nemzet, s a földrész bajai meg vannak érve.

KOCSIS: Annyi a baj csak, uram, hogy nem igen ismerem én azt a nagy német várost, Pestet. Megkérném, segítsen majd, ha odaérünk, eltalálni az árvákhoz a búcsúlevelekkel.

JÓKAI II: Jól van, jól. Ha majd odaérünk. Ismerem az összes neveket.

KOCSIS: Móric úr. Kend ellehet nálam, ha keresik. Jó a tanyám. Megbújhat ott, amíg ezek elvonulnak. Amíg eláll az eső.

JÓKAI II. *(folytatja az abbamaradt névsort):* Vajda János, Csengery Antal, Sükey Károly, Emőd Dániel, Bulyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa, Irányi Dániel, Vas Gereben (Radákovics), Ludassy Mór, Papp Gábor, Lisznyay Kálmán, Bérczi Károly, Tompa Mihály, Arany János, Helfy Ignác, Kerényi Frigyes... *(Hangját lassan elfödi az esőzuhogás.)*

BESZÉLŐ: Köztük én vagy másvalaki: Jókai Mór. Aki hűséggel lejegyezte. Sok eső lehullt azóta az égből.

